

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

Bulletin 2008, no 1

Jaarverslag en vooruitblik

Het Stichtingsbestuur heeft in 2007 acht keer vergaderd, op 19 januari, 16 maart, 20 april, 8 juni, 31 juli, 14 september, 29 oktober en 17 december. De samenstelling is op dit moment als volgt: Elisabeth Böhmig (PR en sponsoring), Bernard Bouwman (juridisch adviseur), Tymen Jan Bronda (secretaris), Date Jan Jongasma (penningmeester), Victor Schmidt (voorzitter) en Jan Wilzing (algemeen lid). De belangrijkste mededeling over de samenstelling van het bestuur is dat afgelopen september Dick Jager helaas zijn penningmeesterschap heeft moeten opzeggen. Migraineaanvallen maakten het hem onmogelijk zijn functie voort te zetten. Wij zijn hem zeer erkentelijk voor de grote inzet en zorgvuldigheid waarmee hij de financiën van de Stichting heeft behartigd en wensen hem van harte beterschap toe. De omvang van de taken, en de geruisloze en vanzelfsprekende manier waarmee ze werden uitgevoerd, bleek al spoedig toen de nieuwe penningmeester, Date Jan Jongasma, ze moest overnemen. Helaas maakt de belastingdienst het leven van een penningmeester er niet eenvoudiger op, vooral waar het de contracten en afdrachten van de musici betreft. Gelukkig voert de Stichting Groningen Orgelland deze gecompliceerde administratie nu voor ons uit.

Date Jan Jongasma had de functie PR en sponsoring en die taken zijn overgenomen door Elisabeth Böhmig. In het vorige Bulletin hadden we dat al vermeld; in dit nummer stelt ze zichzelf aan u voor. Het bestuur bestaat op dit moment dus uit een even aantal personen en dat is nooit een ideale situatie, mocht het tot stemming over een bepaald onderwerp komen. We zijn naarstig op zoek naar een nieuw bestuurslid en houden u uiteraard op de hoogte.

Zoals altijd blijft de concertreeks 'Orgel Anders' de zichtbaarste activiteit van de Stichting. Als dit nummer ter perse gaat, is de reeks 2007/2008 ten einde en zijn de eerste subsidie- en sponsoraanvragen voor de volgende reeks alweer verstuurd. Wij gaan dus onverdroten voort, ook al blijft het financiële perspectief elk jaar weer onzeker. De goede of soms slechte opkomst bij een concert kan te wijten zijn aan factoren waaraan we helaas weinig kunnen doen, zoals bijvoorbeeld de sterke concurrentie van een ander concert op dezelfde avond elders in de stad. Anderzijds blijft een goede programmering een absolute noodzaak. Naamsbekendheid is zonder meer belangrijk. Zo was het concert van kamerkoor Dualis en organist Erwin Wiersinga (26 oktober) zeer goed bezocht, maar het daaropvolgende concert door de Oostenrijkse organiste Natascha Reich (23 november) zeer slecht. Na de matig succesvolle soloconcerten van vorige reeksen, dachten we het probleem ondervangen te hebben door de keuze voor Klaas Jan Mulder, tenslotte één van grootste namen op orgelgebied in Nederland. Helaas moest hij zijn concert (25 januari) vanwege ziekte afzeggen. Tot slot bleek de combinatie van stomme film en orgelimpromvisatie (22 februari) opnieuw zeer aantrekkelijk. Het zal u daarom niet verbazen dat we voor volgend jaar weer zo'n concert hebben gepland. Het moet ons lukken steeds betere en interessantere combinaties van orgel en andere instrumenten of kunstvormen voor te stellen. De reeks voor 2008/2009 zal de vijfde in successie zijn – reden voor extra aandacht, van publiek én sponsors, zo hopen we.

Verder hopen we ook dat u ons ook dit jaar met uw donaties blijft steunen, want alleen op die manier kunnen we ons werk voortzetten. We zorgen er weliswaar voor dat de concertreeks een aparte (en sluitende) begroting heeft, maar daarnaast moeten we altijd een buffer hebben, eventueel voor tegenvallers, maar vooral voor andere activiteiten, die dienen tot de "de ondersteuning van onderhoud, herstel, verbetering, exploitatie en beheer van het gebouwencomplex der Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen aan de Haddingestraat 23, één en ander in de meest ruime zin van het woord" (zoals het in de oprichtingsstatuten staat). Eén zo'n activiteit is het onderhoud en herstel van de stoelen in de Lutherzaal; in het vorige nummer was er al even melding van gemaakt. Het herstel van deze stoelen is niet alleen

belangrijk vanwege het intensieve gebruik van de Lutherzaal door allerlei huurders (naast de kerkelijke gemeente); de stoelen zelf hebben ook historische en esthetische waarde, omdat ze aansluiten bij de stijl van het markante interieur. De zaal is in de jaren 1920 ontworpen door het Groninger architectenbureau Kazemier en Tonkens in de stijl van de Amsterdamse School. De stoelenactie is aangemeld bij het Rabobank Stimuleringsfonds. Inwoners van de stad Groningen en omgeving konden stemmen op een van de vele projecten en goede delen. Helaas was de concurrentie te groot en zit de stoelenactie niet bij de achttien projecten die afgelopen 13 maart wel zijn gehonoreerd. We zullen de actie nu op een andere manier voortzetten.

In vorige Bulletins is aandacht besteed aan de 18de-eeuwse kroonluchter die oorspronkelijk voor de Lutherse kerk in Groningen was gemaakt. Jammer genoeg valt er over de verwerving van de kroonluchter voor de kerk niets nieuws te melden. Wel valt er nog iets te zeggen over de andere bronnen die vroeger het interieur verlichtten. Elders in dit Bulletin vindt u er een bijdrage over. Een andere bijdrage bestaat uit het financiële jaarverslag. Niet de meest spannende lectuur misschien, maar wel een die leert hoezeer wij uw contributie nodig hebben – en waarderen.

Namens het bestuur,
Victor M. Schmidt
voorzitter
April 2008

Even voorstellen: Elisabeth Böhmig

Sinds september 2007 heeft Elisabeth Böhmig de bestuursfunctie PR en Sponsoring van Date Jan Jongma overgenomen. Hier iets over wie zij is en wat zij doet.

Ik ben geboren en opgegroeid in Oostenrijk als lid van de Lutherse kerk. In Wenen, Zürich en Groningen studeerde ik Germanistiek en Theologie. Ik was studentassistente en lector en volgde de lerarenopleiding aan een middelbare school in Wenen. Nadat ik mijn man had leren kennen, verhuisde ik na enkele jaren forensen uiteindelijk naar Nederland. Een aantal jaren was ik bij de Hanzehogeschool Groningen werkzaam als docente economisch Duits, vooral binnen de Engelstalige opleiding International Business Studies. Daarna stond vooral de zorg en tweetalige opvoeding van onze twee dochters op de voorgrond. Nu ben ik weer op zoek naar een (parttime) baan binnen mijn vakgebied. Verder ben ik in onze woonplaats Haren betrokken bij de kindernevendienst en de werkgroep eredienst. Mijn liefde voor klassieke muziek is vroeg ontstaan en ook met kerkmuziek ben ik van jongs af aan in aanraking geweest. Binnen de SVLK hoop ik vooral bij het reilen en zeilen van de reeks 'Orgel anders' betrokken te zijn.

Voorbije verlichting in de Lutherse kerk

In de twee Bulletins van 2006 is de kaarsenkroon die in 1733 voor de Lutherse kerk is vervaardigd uitvoerig belicht. Hier wordt kort aandacht gevraagd voor de technische vernieuwing die er toe had geleid dat de kroon indertijd is verkocht: de gasverlichting.

Deel van de gasleiding op het tongewelf in de Lutherse Kerk te Groningen

Gasverlichting werd in Nederland in de eerste decennia van de negentiende eeuw ingevoerd, voornamelijk als straatverlichting en verlichting van grote gebouwen. In dat verband is het interessant te vermelden dat de Utrechtse Domkerk al in 1826 een olie-gaslichtinstallatie had. Pas toen het kolengasnet uitgebreider werd, gingen men meer en meer op gasverlichting

over, ook in woonhuizen. Voor kerkgebouwen vond de overschakeling op dit nieuwe systeem in de jaren '60 plaats, zo ook in de Lutherse kerk in Groningen.¹ Bij die gelegenheid heeft de

kerkenraad de kaarsenkroon uit 1733 verkocht, samen met twee eenvoudigere kronen uit 1701.² De overschakeling op gaslicht moet tamelijk ingrijpend zijn geweest vanwege de installatie van ijzeren gasbuizen door de gehele kerk. De restanten schijnen nog her en der onder de huidige vloer te liggen. Ook over het tongewelf, ter hoogte

¹Meindert Stokroos, *Verwarmen en verlichten in de negentiende eeuw*, Zutphen 2001, pp. 72-93; C.A. van Swighem, T. Brouwer en W. van Os, *Een huis voor het Woord. Het protestantse kerkinterieur in Nederland tot 1900*, 's-Gravenhage – Zeist 1984, pp. 298-299.

²J.F. Kramer, 'De Lutherse gemeente te Groningen van 1696-1750', *Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis* 17 (1924), pp. 180-181; J.F. Kramer, 'De Lutherse gemeente te Groningen, 1818-1865', *Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis* 18 (1925), p. 200.

van het orgel, loopt nog een die vermoedelijk ooit eens voor de gasverlichting heeft gediend.

Een schilderij van het kerkinterieur uit 1918 heeft in dit verband een belangrijke documentaire waarde. De maker, J.S. Kloppenburg, was vermoedelijk een amateur, omdat hij niet in de bekende lexica van Nederlandse kunstenaars wordt vermeld. Het doek is indertijd voor f75 aangekocht ter versiering van de kerkenraadskamer, waar het nog steeds hangt.³ Uit de weergave van het kerkinterieur blijkt dat er destijds tenminste drie soorten gaslampen waren aangebracht.

J.S. Kloppenburg, Interieur van de Lutherse Kerk te Groningen, olieverf op doek, 1918.

Op de kerkenraadsbank staan metalen armaturen met ballonnen, van het plafond hangen kerkkronen die eveneens met ballonnen waren uitgerust, en onder de orgeltribune hangen twee lampen, ook met ballonnen. Dergelijke ballonnen kennen we tegenwoordig nog steeds van elektrische lampen, maar er is een belangrijk verschil. Bij elektrisch licht kan de gloeilamp in elke gewenste stand worden geplaatst, terwijl de gasvlam in principe altijd omhoog is gericht. Dat geeft een vervelende schaduwwerking.

Pas onder invloed van de technische mogelijkheden van het elektrisch licht werd aan het eind van de negentiende eeuw de geïnverteerde brander of invertbrander uitgevonden. Daarmee was het mogelijk geworden om hanglampen met een naar beneden gerichte brander en bijbehorende ballon te maken. Of de twee hanglampen onder de orgeltribune die op het schilderij zijn afgebeeld dergelijke branders hadden is echter nog maar de vraag. Bij nader inzien blijken er onder de ballonnen metalen knoppen te zitten en daarom vermoed ik dat er in de ballonnen staande branders waren aangebracht met een constructie die aan deze knoppen was bevestigd. Zouden deze gaslampen wél invertbranders hebben gehad, dan waren deze knoppen overbodig geweest.

---

³ J.J. Jans, *Grepen uit de geschiedenis van de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Groningen*, Groningen 1982, p. 66.

Historisch gezien was gasverlichting slechts een intermezzo, want zoals bekend heeft de elektriciteit alle andere vormen van verlichting op den duur overbodig gemaakt. In 1921 schakelde ook de Lutherse kerk op elektrisch licht over en werden de gaslampen op hun beurt weer verwijderd. De gaskronen werden vervangen door de kronen die er nu nog steeds hangen.⁴ Wat daarbij meteen opvalt is dat deze kronen in 'oud-Hollandse' stijl sterk lijken op de achttiende-eeuwse kaarsenkronen die een halve eeuw eerder van de hand waren gedaan (ook al is het materiaal niet het mooie blinkende geelkoper, maar een legering). Is dit de bekende 'ironie van de geschiedenis'? Hoe dit ook zij, het is wel zuur, omdat ook de achttiende-eeuwse kronen moeiteloos voor elektrisch licht hadden kunnen worden aangepast...

Victor M. Schmidt

---

⁴ Jans, p. 66.

Financieel jaarverslag over 2007

In de resultatenrekening is een deel van de inkomsten en uitgaven van de serie 'Orgel Anders' 2006/2007 (januari-april) en een deel van de inkomsten en uitgaven van de serie 2007/2008 (augustus-december) verwerkt.

Date Jan Jongsma

penningmeester

CD's van 'Orgel Anders'

In principe wordt elk concert in de Lutherse kerk in de reeks 'Orgel Anders' door Martin Kwant met zijn professionele apparatuur opgenomen. Van het eerste concert van de laatste 'Orgel Anders'-reeks is de opname nu op CD verschenen. Bestuurslid Tymen Jan Bronda en Sietse-Jan Weijenberg (cello) brengen daarop de volgende werken ten gehore:

- O Tod, wie bitter bist Du, uit de 'Vier ernste Gesänge' Op. 121) van Johannes Brahms;
- Suite für Violoncello allein (op. 131c, nr. 2) van Max Reger;
- Studien für den Pedalflügel (op. 56) van Robert Schumann, in een bewerking van M. König;
- Romantische Bach-koraalbewerkingen van Zoltán Kodály;
- Rondo in g kleine terts (op. 94) van Antonín Dvořák.

De CD is te bestellen bij het secretariaat van de SVLK en kost € 10,- (excl. verzendkosten).

'Orgel Anders' van 2008-2009 zal de vijfde reeks zijn en dat kleine jubileum grijpt de SVLK graag aan om nog meer CD's uit brengen.

Concert in beeld

De naaststaande afbeelding is een foto van het concert van 28 september 2007. U ziet van links naar rechts Pieter de Mast (dwarsfluit), Ajmal Abdi (tabla) en Sebastiaan van Delft (kistorgel).

Het concert bestond uit een mengeling van wisselende muziekstijlen uit verschillende periodes. Zo was er naast het Bicinium van G. Rhau (1488-1548) ook plaats voor de eigentijdse composities van De Mast.

Tijdens het concert werd niet alleen gespeeld op de instrumenten die op de afbeelding zichtbaar zijn.. Van Delft speelde ook op het Van Oeckelenorgel en De Mast bespeelde naast de fluit ook de saxofoon. Deze foto is gemaakt tijdens de afsluitende vrije improvisatie.

De **Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen** heeft als doel de ondersteuning van het instandhouden van het lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23 te Groningen. Donateurs die minimaal € 15,- of meer per jaar bijdragen, ontvangen dit bulletin gratis.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 1,50

Aanmeldingen als donateur zenden aan:
Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen
secretariaat: Haddingestraat 19a
9711 KB GRONINGEN

Postbank 2808331 Groningen
website: www.svlk.nl
email: info@svlk.nl

Colofon

Redactie:
Tymen Jan Bronda
Date Jan Jongsma
Victor M. Schmidt

Uitgave van de SVLK te Groningen

©2008 SVLK Groningen